

6. Кісь Я. Промисловість Львова у період феодалізму (XIII–XIX ст.) / Я. Кісь. – Львів, 1968.

7. Соціальна боротьба в місті Львові в XVI–XVIII ст.: Збірник документів / Упоряд. А. Л. Грицяляк, А. М. Охрим, Х. А. Панек та ін. – Львів, 1961.

Романюк Т.В.

студентка,

Науковий керівник: Ткачук А.П.

кандидат історичних наук, доцент,

*Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки*

ТЕРИТОРІАЛЬНО-АДМІНІСТРАТИВНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ НА ЗЕМЛЯХ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОБЕРЕЖЖЯ НАПРИКІНЦІ XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТОЛІТТЯ

Наприкінці XVIII ст. в Російській імперії відбулися значні зміни у системі державного управління, які були спрямовані на ліквідацію залишків автономії українних районів. Необхідність реалізації такого плану реформ була зумовлена потребою повноцінного включення периферій до єдиної імперської системи.

Після другого поділу Польщі (1793 р.) до Російської держави перейшла значна частина Правобережної України. На анексованій від Речі Посполитої території ще певний час діяло польське законодавство, сформовані владні структури та інституції самоврядування. Включення нових земель до складу Російської імперії ускладнювало форми її державної єдності. Постала потреба в узгодженні інтересів центру з окраїнами та необхідність знівелювати будь-які прагнення до автономії.

Щоб здійснювати контроль над віддаленими частинами імперії, інкорпораційна політика спрямовувалась на створення дієвого територіально-адміністративного механізму. Під впливом об'єднавчої політики самодержавства, формувались нові адміністративно-територіальні та інституційні структури Правобережжя України. Важливо було врахувати регіональні особливості окраїн, залучати до управління місцеву верхівку.

У 1775 р. Катерина II запропонувала суспільству нову модель адміністративно-територіального управління. Законодавчим актом «Установлення для управління губерній Всеросійської імперії» (1775 р.) створювалася мережа інституцій на принципах розподілу адміністративної, фінансової, військової та судової влади в Російській імперії. Це гарантувало залучення до управління представників дворянства.

Новий закон стандартизував розміри адміністративно-територіальних одиниць. В основу поділу було покладено кількість населення. Територія імперії поділялася на губернії, а вони, в свою чергу на повіти на повіти. Відповідно місцеві установи було розділено на дві ланки: губернські та

повітові. Влада в губернії належала наміснику, або генерал-губернатору, які обирались імператрицею. За напрямками діяльності місцеві установи поділялися на три групи: адміністративно-поліцейські, судочинні та фінансові.

Губернатор був безпосереднім адміністратором губернії, і в своїй діяльності підпорядковувався генерал-губернатору. Головним органом державного управління в губернії було губернське правління, очолюване губернатором. Йому належала виконавча влада, контроль за діяльністю всіх установ і посадових осіб губернії, реалізація урядових указів та розпоряджень в губернії. З цією метою губернатору були підпорядковані військові частини, що знаходилися на території губернії [7].

На новоприєднаних землях українського Правобережжя відбувся процес формування імперської системи державного управління. Поділ території на намісництва, адміністративно-територіальні та поліцейсько-фінансові одиниці, розпочався за врядування генерал-губернатора Тимофія Тутолміна, який відав справами інкорпорації нових територій [5].

Російська влада намагалась оминати перехідні тимчасові форми державного устрою в даному регіоні, тому прагнула одразу запровадити його загальноімперську модель. Таким чином, на чолі приєднаних губерній було поставлено генерал-губернатора, який зосередив у своїх руках військову та цивільну владу, здійснював вищу поліцейську владу та нагляд над роботою органів місцевої адміністрації. У губерніях управлінську діяльність здійснювали цивільний губернатор і губернське правління, у повітах – головною адміністративною ланкою були нижні земські суди на чолі з виборними земськими справниками.

Повноцінному приєднанню Правобережжя та облаштуванню там імперського державного устрою, завадило польське повстання під проводом Тадеуша Костюшка (1794 р.). Це стало поштовхом до останнього поділу Речі Посполитої, а відтак і приєднання до Російської імперії Західної Волині. 1 травня 1795 р. з'явився указ про приєднання земель та впровадження нового адміністративно-політичного устрою інкорпорованих областей [6, с. 6-7]. 5 липня 1795 р. Катерина II новим указом «Про заснування Волинської та Подільської губерній» проголосила створення Волинського та Подільського намісництв [1, с. 7].

Після трьох поділів Речі Посполитої, приєднавши значні території на заході, Російська імперія зіткнулася з необхідністю визнання правобережної шляхти в російському суспільстві і включення її у дворянство імперії. Основними умовами для надання польським шляхтичам статусу російського дворянина були наявність документу, землі і власних селян-кріпаків. Якщо причетність не вдавалось підтвердити, то особу переводили в нижчий стан [3, с. 65-67].

З початком правління Павла I (1796-1801) на теренах Правобережної України відбулись зміни у системі територіального поділу та реорганізація адміністративних органів і чиновницького апарату. Свою політику імператор розпочав із перевірки прав на власність дворян та діяльності чиновників, звинувачених у зловживанні владою. 12 грудня 1796 р. було видано

імператорський указ «О новом разделении государства на губернии». Згідно з його положеннями, намісництво, як територіальна одиниця, ліквідовувалося, а вся територія Російської імперії перерозподілялася на 41 губернію. Губернатори знову ставали основними керівниками губернії [2, с. 130-132]. Таким чином, Павло I мав за мету від'єднати Правобережжя від давно вкорінених тут польських традицій та пришвидшити встановлення на цій території імператорського контролю. В результаті реформ Павла I на Правобережжі постали Київська, Волинська та Подільська губернії, які, в свою чергу, поділялися на певну кількість повітів, а ті – на волості [6, с. 8-9].

Уряд Павла I прагнув остаточно зміцнити державний апарат шляхом встановлення військово-поліцейського режиму на окраїнах імперії. Тому наступним кроком російської влади стало введення нової форми державного управління – генерал-губернаторства. Її створили, по-перше, задля посилення імперського панування, по-друге, для придушення різного роду заворушень. На чолі генерал-губернаторств стояли військові генерал-губернатори, яким підпорядковувалися не лише місцева адміністрація, а й поліція та війська [8, с. 158-160].

Організація нової територіально-адміністративної системи була спричинена прагненням посилити контроль над внутрішнім життям українського Правобережжя. Придушення польського повстання (1830-1831) свідчило про радикальну зміну політики уряду на колишніх польських територіях. 22 січня 1832 р., з указом Сенату, Подільська і Волинська губернії разом із Київською об'єднувалися в Київське генерал-губернаторство з центром у Києві.

За часів генерал-губернаторства Д. Бібікова посилювався тиск на еліту Правобережної України і активізувалася русифікація краю. У 1839 р. замість губернських комісій було створена Центральна ревізійна комісія, підпорядкована генерал-губернатору. До її юрисдикції відносився розгляд справ про дворянський шляхетський стан. Генерал-губернатор забезпечував ефективну реалізацію політики центру в регіонах шляхом поширення там російської мови та культури [4, с. 167].

Отже, кінець XVIII – початок XIX ст. був періодом масштабних політичних і соціальних перетворень в українських землях, спричинених новою геополітичною ситуацією. На зміну конгломерату різного роду адміністративних одиниць, прийшла струнка і єдина імперська система адміністративно-територіального поділу. Основним завданням російської влади став процес інкорпорації та інтеграції Правобережної України до Росії.

На приєднаних територіях встановлювалася імперська форма державного устрою. З самого початку адміністративно-територіальні перетворення російський уряд проводив силовими методами, намагаючись уніфікувати їх із проведенням адміністративних реформ в усій державі. Саме апарат губернського управління, на чолі з губернатором, ставав основною ланкою адміністративно-територіальної системи, а політичний контроль над якою здійснював генерал-губернатор.

Список використаних джерел:

1. Бармак М. Правова основа формування територіальноадміністративного устрою Правобережної України наприкінці XVIII ст. / М. Бармак // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Історія. – Тернопіль, 2006. – Вип. 3. – С. 4–9.
2. Ерошкин Н. П. История государственных учреждений дореволюционной России: 3-е изд. перер. / Н. П. Ерошкин. – М.: Высшая школа, 1983. – 352 с.
3. Капеллер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. – 360 с.
4. Лысенко Л. М. Губернаторы и генерал-губернаторы Российской империи (XVIII – начала XX века) / Л. М. Лысенко. – М.: Изд-во МПГУ, 2001. – 358 с.
5. О распоряжениях в Польских Областях, занятых Российскими войсками [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tpp.brestobl.com/lib/zakony_ros_imperii/xxiii/388-391.html
6. Рудакова Ю. К. Формування територіально-адміністративного устрою на землях Правобережної України в 1793-1801 рр. / Ю. К. Рудакова / Києво-Могилянська академія. Наукові записки. Т. 41: Історичні науки. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2005. – С. 4-12.
7. Учреждения для управления губерний 7 ноября 1775 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/2350>
8. Шандра В. С. Генерал-губернаторства як форма управління українськими губерніями у складі Російської імперії / В. Шандра // Регіональна історія України: Зб. наук. ст. – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – Вип. 1. – С. 155-166.

Рудюк А.В.*аспірант,**Історичний факультет**Київського національного університету**імені Тараса Шевченка***ОСНОВНІ ЗНАКОВІ СИСТЕМИ В МІСЬКІЙ ГЕРАЛЬДИЦІ УКРАЇНИ**

Аналізуючи українську історіографію, присвячену тематиці територіальної та муніципальної символіки, обов'язково звертаєш увагу на тематичні орієнтири авторів геральдичних проєктів. Виникнення кожного окремо взятого знаку має свою історію і конкретну історичну зумовленість. Особливість кожного населеного пункту творці геральдичних знаків намагаються передати через фігури зображені безпосередньо на гербі.

Не для кого не секрет, що гербові фігури поділяються на геральдичні та негеральдичні. Геральдичні фігури в свою чергу поділяються на основні та другорядні. Ці типи фігур в основному представляють собою прості геометричні зображення із чіткою структурою та правилами нанесення. Негеральдичні фігури умовно можна розділити на природні, штучні та фантастичні. Даний тип фігур характеризується відсутністю сталих форм та великою різноманітністю зображень. Найбільшу зацікавленість викликають саме негеральдичні фігури так як вони на наш погляд несуть найбільш привабливу історичну інформацію.